

Gerhard Neweklowsky und Károly Gaál: *Erzählgut der Kroaten aus Stinatz im südlichen Burgenland*, kroatisch und deutsch, »Wiener slawistischer Almanach«, Sonderband 10, Beč, 1983.

Gerhard Neweklowsky und Károly Gaál: *Totenklage und Erzählgut in Stinatz kroatisch und deutsch*, »Wiener slawistischer Almanach«, Sonderband 19, Beč, 1987.

Ovih smo dana dobili u ruke i drugu knjigu u nizu koji nam predstavlja usmeno narodno stvaralaštvo hrvatskoga sela Stinjaki s juga austrijske pokrajine Gradišće (Burgenland). Prva je knjiga objavljena još 1983. godine i donosi priče, te znanstvene priloge o njihovoj istraživanju i jeziku Stinjaka, a druga sadrži priče, tekstove naricaljki i znanstvene priloge.

Te su nam knjige zanimljive višestruko jer predstavljaju usmenu narodnu književnost danas, i to hrvatsku, a koja opet nije samo hrvatska jer je u današnjem obliku formirana u uvjetima prepletanja više nacionalnih kultura, u Hrvata u dijaspori. Koliko nas god pojava tih knjiga veseli, toliko nam teže pada spoznaja da još mnogo toga nije u nas urađeno a što je trebalo već uraditi kada je riječ o fenomenu iste ili slične vrste, dakle o folkloru, etnografiji, dijalektu, onimiji. To su nacionalna tradicijska bogatstva koja danas sve brže i brže nestaju, padaju u zaborav, ako ne uvijek apsolutno, nestaju na taj način što se mijenjaju, što postaju drugo, drukčija.

Knjige su nastale suradnjom petero austrijskih znanstvenika, i to u prvom redu autora Károlya Gaála, profesora u Institutu za etnologiju Bečkoga sveučilišta i Gerharda Neweklowskoga, profesora slavistike u Slavenskom institutu Sveučilišta u Celovcu, zatim folklorista Karla Haidinga te dvojice slavista Gradišćanskih Hrvata — Marianne Grandić (Grandits) i Martina Živkovića (Zsivkovits). Dvojica autora istaknuti su istraživači u disciplinama kojima se bave. Meni je bolje poznat rad profesora Neweklowskoga, koji je najveći dio svojega znanstvenog rada posvetio upravo Gradišćanskim Hrvatima, njihovu jeziku, o čemu je objavio brojne studije. Kao sinteza tih njegovih istraživanja pojavila se knjiga *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete (Hrvatski govori Gradišća i susjednih područja)* (Beč 1978).

Hrvata ima, ili ih je bilo, osim u austrijskoj pokrajini (Land 'zemlji') Gradišće, također u Donjoj Austriji, zapadnoj Mađarskoj (području uz Gradišće koje je nakon pripojenja današnjega Gradišća Austriji, 1921. godine, ostalo u Mađarskoj), zatim u zapadnoj Slovačkoj, oko Bratislave te u Moravskoj. Većina su Gradišćanskih Hrvata čakavci; jedna skupina koja se naziva Vlasi jesu štokavci; u dva sela u Mađarskoj, kod Šoprona južno od Nežiderskoga jezera žive kajkavci, a dio u Gradišću govori prijelaznim govornim tipom. Čakavci, kako to obično i jest, nisu jedinstveni — oni

u sjevernom Gradišću imaju ikavsko-ekavski govor, a u južnom su Gradišću ikavci. Sami Stinjaki, u kotaru Novi Grad (Güssing) s 1300 stanovnika, najzapadnije su hrvatsko naselje u Gradišću. Prvi su put spomenuti 1576. godine, a Hrvati su ga vjerovatno osnovali (11 obitelji) u prvoj polovici 16. stoljeća. Porijeklo tih Hrvata približno je odredila povijesna dijalektologija. Iz trokuta koji čine rijeke Kupa, Sava i Una, otkuda uglavnom potječu Gradišćanski Hrvati, (možda osim kajkavaca), preci Stinjačana mogli su stići sa srednjega toka rijeke Une.

Stinjački govor pripada čakavskim ikavskim govorima, ali je među njima specifičan, razlikuje se od svih njih. Ta se činjenica poklapa s jednom drugom pretpostavkom, odnosno zaključkom koji proizlazi iz povijesti mjesta, a to je da su se njegovi stanovnici bez sumnje i zanimanjem razlikovali od susjednih Hrvata. Oni su najvjerovatnije bili stočari, dok su susjedna hrvatska sela bila zemljoradnička. Stinjaki također najbolje u Gradišću čuvaju staru tradicijsku kulturu, narodnu umjetnost, običaje, te su danas preko radija i televizije poznati u cijeloj Austriji, pa i kod nas, kao reprezentant »hrvatske narodne kulture« u Gradišću. Sredinom šezdesetih godina kada je Gaál boravio u Stinjakima radi istraživanja i snimio objavljene priče, 90% komunikacije u selu odvijalo se hrvatski. Od tada je germanizacija znatno uznapredovala pa je znanje hrvatskoga jezika ograničeno uglavnom na stariju generaciju.

Prva je knjiga podijeljena u dva dijela. U prvom je (na njemačkom jeziku) pod naslovom *Komunikacija i jezik* dat stručan opis istraživanja i analiza objavljene građe. U prvom poglavlju, kojem je autor K. Gaál, govori se o povijesti mjesta, metodi i toku istraživanja, zatim o prenošenju i širenju pripovjednih vrsta te o ličnostima kazivača, pripovjedača. Iza toga slijedi poglavlje o transkripciji i prijevodu, te poglavlje o jeziku (autor G. Newklofsky). Daje se povijesni osvrt na jezik, prikazuje njegovo suvremeno stanje, jezik pripovjednih tekstova, a na kraju se donosi nekoliko kraćih akcentuiranih priča. U drugom su dijelu tekstovi priča na hrvatskom jeziku i u njemačkom prijevodu.

U drugoj je knjizi u pogledu tekstova postupak nešto drukčiji. Oni tekstovi koji su pričani samo njemački nisu prevedeni (osim triju). Tekstovi koji su kazivani paralelno i hrvatski i njemački također se paralelno i objavljuju i, naravno, nisu uvijek adekvatni. Oni tekstovi pak koji su zapisani samo hrvatski, prevedeni su kao i u prvoj knjizi na njemački.

Druga knjiga ima na početku dva znanstvena priloga. Prvi, autor Gaál, bavi se dvjema temama — naricanjem za mrtvim i Johannom Jelešić (Jelešits) kao pripovjedačem. Drugi je prilog G. Newklofskoga posvećen pričanju, kazivanju priča (na dva jezika).

Prva je knjiga posvećena Mariji Kirišić (Kirisits) (1899—1980), Hrvatice što je kazivala najviše priča Gaálu, koji je snimao priče pri monografskom istraživanju sela 1964—1965.

Druga je knjiga objavljena u godini obljetnice Vuka Stefanovića Karađžića i njoj je posvećena.

U Predgovoru 1. knjige autori se s obzirom na cilj istraživanja ograđuju: »Stinjaki su selo u kojem se govori hrvatski. Ipak nismo tražili hr-

vatsko' u smislu nacionalnih ili manjinskopoličkih ideja, već jezičnu praksu i komunikacijske oblike u trenutku istraživanja. Tako nije za nas također pri sastavljanju ovoga sveska stajala u središtu 'narodna bajka' kao 'nacionalna' i time kao pojava istrgnuta iz svojih komunikacijskih suodnosa. Štoviše, išlo se za prikazom pripovjednoga blaga koje živi unutar seoske zajednice, koja ovdje živi u višejezičnom kraju i karakterističnom dijalektnom vidu stinjačkoga seoskoga govora i u tom je obliku sastavni dio zajedničke unutrašnje komunikacije.¹ Za navedeni stav autorâ može se reći da koliko god on omogućuje da se njime dobije uvid u interno međusobno sporazumijevanje u kolektivu, s jedne strane, toliko se ipak ostaje samo, ili u velikoj mjeri, na površini; dobivena je samo građa u pogledu pripovjednoga blaga, s druge strane. Naravno, jedno istraživanje ne mora odgovoriti na sva pitanja i zadatke koji se postavljaju proučavanju pripovjednog narodnog tradicijskog fenomena.

Ipak se išlo i nešto dalje od onoga što su autori rekli. Tako je građu u prvoj knjizi po katalogu pripovjednih motiva A. Aarne i St. Thompsona (*The Types of the Folktale*, Helsinki 1961) klasificirao Haiding. Sada tek predstoji da dalja istraživanja pokažu koliko je priče jesu a koliko nisu nacionalne, koliko se i kako uklapaju u hrvatsku narodnu književnost, tj. u kojoj su mjeri došle na novo zemljište i u novu sredinu u ruhu hrvatske riječi, a koliko duguju kolanju pripovjednoga sadržaja u okviru višejezične zajednice ili drugim izvorima.

Na to je već, u prikazu prve knjige, pokušala odgovoriti Maja Bošković Stuli (*Narodna umjetnost*, 1984). S obzirom na izvore, ona iznosi da rezultat analize priča u okviru hrvatskoga, njemačkoga i mađarskoga konteksta »sigurno ne bi upućivao na neku više ili manje homogenu staru baštinu«, što se naravno mora tek utvrditi. Isti autor također ukazuje na knjiško porijeklo nekih priča, posebno nabožnih, zatim npr. da je motiv priče *Divojka kaća* uzet iz *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mazuranić (spominje se »loza Štriborova«, tj. šuma Štriborova), zatim neke priče iz Grimma itd.

Tematski su priče različite. Ima klasičnih bajki, brojne su, spomenute već, nabožne legende. U anegdotskim pričama iznose se iskustva seoskoga života, izražava se stav prema seljanima, meseljacima, obrtnicima, gospodi, trgovcima, svećenicima te građanima. U nekoliko se priča govori o drugim narodima ili narodnosnim skupinama, koji se prikazuju manje vrijednima ili kao oni koji donose neprijatnosti (npr. *Turci u prošlosti*).

Priče su kazivale gotovo samo žene, ali su one, rođene na početku stoljeća, čule priče od svojih očeva. U njihovoj su mladosti bajke pričali samo muškarci, koji su kao goniči stoke kod trgovaca za zimskih večeri bili nezaposleni. Zbog komunikacije na putovanjima oni su bili trojezični (hrvatski, njemački i mađarski). Žene koje su bile rođene nakon prvoga svjetskog rata preuzele su priče od majke. Unutar seoske zajednice egzistirala su i djelovala dva različita pripovjedna kruga: krug muške zajednice sa samo djelomičnom predajom, koja se odvijala u okviru obitelji, i pripovjedno blago ženske za-

¹ (Moj prijevod. S obzirom na izraz »višejezični« treba reći da se u Gradišću govori također i mađarski).

jednice, koje je također u okviru obitelji prenošeno na djecu. »Na početku 20. stoljeća prešlo je pripovjedno blago muškaraca na žene i postaje zajedno s takvim blagom ženske zajednice dio matrijarhalne obiteljske kulture.« Tako kaže Gaál, zaključujući da je to jedan od procesa kulturnih promjena od generacije do generacije, kao posljedica društvenih i privrednih promjena te općenito državno-političkih odnosa (raspad Austro-Ugarske i pripojenje Gradišća Austriji). Izneseni Gaálov model pripovjednih krugova zasniva se na konkretnoj situaciji i vjerovatno ne vrijedi općenito.

Transkripcijom tekstova snimljenih magnetofonskom vrpcom težilo se tome da tekstovi budu pristupačni i čitateljima koji nisu dijalektološki obrazovani. Namijenjeni su dakle i široj publici, pa iako je tu bio nužan komentar, s te je strane izdanje mnogo stručnije, kvalitetnije nego većina izdanja tekstova naše narodne književnosti.

Zanimljiv je također postupak pri prevođenju na njemački. Jezik je prijevoda nadregionalna varijanta književnoga govornog jezika, koja se upotrebljava na istoku Austrije, razumljiv govorniku njemačkoga jezika, a ne dijalektno obojen jezik. Prijevod teži da stilski vjerno odgovara originalu, a gdje je to moguće odnosi se prema njemu po načelu »riječ za riječ«. U hrvatskom je tekstu također primijenjena njemačka gramatička interpunkcija.

Vrijednost je ovakva rada višestruka — literarna, lingvistička i to dijalektološka i komunikološka, zatim sociološka i etnološka, kako za austrijsku tako i za hrvatsku stranu. Možemo samo željeti više takvih radova, posebno iz onih područja iz kojih nemamo ni osnovnih, npr. dijalektoloških podataka.

Mijo Lončarić

Бранко Вулетић, *Синтакса крика*, Govorna организација Крлежине ратне лирике, Издавачки центар Ријека, Ријека, 1986.

Недавно је изашла нова књига Бранка Вулетића (Издавачки центар Ријека, 1986) као наставак његових ранијих истраживања из стилистике, и то оне афективне, »говорне стилистике«, чији развој у модерној науци можемо пратити од изучавања швајцарског лингвисте и Сосирова ученика Шарла Балија, у европским размјерама, и Петра Губерине, његова сљедбеника, у нашим.

Управо је Вулетић један од ријетких лингвиста стилистичара, тачније фонетичар, са изузетно теоријски и експериментално утемељеним радом, који се и сам наставио бавити Губериним вредностама *говорнога језика*, односно »опћенито говорном комуникацијом«. Из таквог научног усмјерења произашле су нешто раније његове двије књиге на нашем језику (и једна на француском)¹ — *Фонетика књижевности* (1976) и *Грама-*

¹ *Enseignement de la prononciation*, Didier, Paris, 1976. (u saradnji sa Jeanom Cureaoum).